

enemmän äidinkielenä filosofisia sitoumuksia. Voisimme aloittaa vaikka Kalevalan säkeistä "Mieleni minun tekevi, aivoni ajattelevi".

Leila Haaparanta

FILOSOFIAN OPETTAMINEN JA USKONNON-OPETTAJAT

Haluan liittyä keskusteluun filosofian opettamisesta ja tuoda esiin sellaisia näkökulmia, joita pääaineenaan uskontoa opettava filosofianopettaja kohtaa. Stimulusen tähän pohdintaan toi Jukka Tavi kirjoituksessaan *Opettamisen ja auktoriteetin ongelma (niin & näin 2/96)*. Hän tarkastelee mm. filosofian opetuksen käytännön järjestelyjä ja opettajan pätevyttä. Tavin mukaan "Filosofian opetus on annettu yleensä uskonnon, historian tai psykologian opettajalle riippumatta siitä, onko tällä aiempia filosofian opintoja takanaan vai ei. Käsittämättömin ja samalla tietenkin tavallisin tapaus on se, että uskonnon opettaja opettaa myös filosofiaa". Tavin mielestä ongelma liittyy suomalaisen koulun virkahistoriaan, ja hän toivookin asiaa mitä pikimmin tarkasteltavan "avoimesti ja kriittisesti".

Tarkoitukseni ei ole tässä kirjoituksessa osoittaa, että uskonnonopettaja, joka yleensä on koulutukseltaan teologi, omaisi jonkinlaisia myötäsyntyisiä kykyjä opettaa koulussaan filosofian kursseja. Kaiken opetuksen järjestämisen itsestäänselvää lähtökohdista on mielestäni opettajan pedagoginen pätevyys ja halukkuus tehtävään. Sen sijaan haluan kysyä, mitä käsittämättömyyksiä on siinä, että uskonnon opettaja opettaa filosofiaa. Vaikuttaa siltä, että Tavin mukaan kaikista epäpätevistä filosofian opettajista uskonnon opettaja olisi kaikkein sopivimmoin tähän tehtävään. Toinen kysymys onkin sitten se, kuinka paljon filosofian opintoja yliopistossa tarvitaan, jotta opettaja (pääaineestaan riippumatta) olisi pätevä opettamaan filosofiaa toisena tai kolmantena aineenaan.

Historiallinen syy Tavin esittämään "käsittämättömyyteen" tilanteeseen ovat tietenkin uskonnon, psykologian ja filosofian yhdistelmävirrat. Monin paikoin filosofia on irrotettu yhdistelmästä, koska sitä muutamina vuosina sitten varsin vähän opetettiin. Nyt kun filosofia elää uutta kukoistustaan, on pesällä jakajia. Filosofian johdantokurssin tuominen pakolliseksi lukioon oli terve tullut, joskin yllättävän nopeasti toteutettu uudistus. Monin paikoin uskonnonopettajan katsottiin sopivan epäpätevänäkin tehtävään, edustaahan uskonnonopetuksen keskustelemaa, katsomuksellista pohdintaa. Uskonnonopettajan katsottiin myös hallitsevan ainakin uskonnonfilosofiset ja eettiset kysymykset sekä jonkin verran aatehistoriaa. Käytännön järjestelyjen taustalla oli myös usein se, että samaisessa uudistuksessa, joka toi pakollisen filosofian kouluun, uskonnon kurssit vähenivät viidestä kolmeen.

Aavistelen myös, että teologi-uskonnonopettajan opettama filosofia nähdään ongelmana uskonnonopetuksen uskontokuntasidonnaisuuden, ns. tunnustussellisuuden takia. Jos näin on, sisältää uskontokuntasidonnaisuuden käsitteilyä, että uskonnonopettajan täytyy olla sitoutunut kristillisiin arvoihin ja olla itse ns. uskovainen voidakseen näitä arvoja myös oppilaille välittää. Uskonnon opetussuunnitelmassa tunnustuksellisuus näkyy kuitenkin pääasiassa opettavan aineksen valinnassa, siis eräänlaisena kotiseutuperiaatteena. Suomessa on luontevaa tarkastella uskonnollisuutta vuosituhtauskristillisen ja luterilaisen perinteen näkökulmasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö uskonnon tutustuttaisi myös muihin maailman kulttuureihin ja niiden uskontoihin "niiden omista lähtökohdista käsin" niin pitkälle kuin se on mahdollista. Vaikka uskonnonopettajan tulee kuulua kirkkoon, hänen vakaumuksestaan eivät uskonnon opetussuunnitelman perusteet lausu mitään, eivätkä hänen henkilökohtaista sitoutumistaan ole virkamiehet (luojan kiitos) mittaamassa. Jos uskonnonopettaja on sitoutunut kristillisiin arvoihin, on hänellä siihen yhtäläinen oikeus kuin matematiikan-, englannin- tai liikunnanopettajalla.

Katson, että filosofian opettamisessa ei ole ongelmana opettajan sitoutuminen tiettyyn maailmankatsomukseen tai näkemykseen esim. yhteiskunnasta. Tärkeätä on näiden sitoumusten omakohtainen tunnistaminen ja hyväksyminen. Uskonnonopettaja on yleensä oman vakaumuksensa tunnistamisessa ammattilainen. Siitä ovat pitäneet vuosien kuluessa huolen ne lukemattomat ihmiset, joille hän väsymykseen asti on (niin synnytykslaitoksella kuin tanssilattiallakin) saanut vastata kysymykseen: Kuinka sinusta oikein tuli teologi? Paljon vaarallisempaa kuin omakohtaisen maailmankatsomuksen omaaminen, on uskotella itselleen ja toisille, että täydellinen sitoutumattomuus maailmankatsomuksellisissa kysymyksissä olisi mahdollista. Vaikka filosofia oppiaineena asettaa keskustelulle kriittisyyden ja analyttisyyden vaatimukset, ei sen kysymyksiä (logiikkaa lukuunottamatta) voi kukaan lähestyä täysin neutraalisti ja ulkopuolisena. Tätä tosiasiaa ei minkäänlainen termillä tempuilu voi muuttaa. Jos filosofian opetuksen tavoitteena on opettaa oppilasta ajattelemaan luomalla avoin, keskustelemaan ja näennäisiä totuuksia kyseenalaistava ilmapiiri, pitäisi sen kestää niin opettajan kuin opiskelijankin vakaumukset sekä niiden asiallisen ilmaisemisen.

On kuitenkin huomattava, ettei katsomusopetus (jos filosofia yleensä perimmäältään sitä on) ole pelkkää henkilökohtaisten mielipiteiden vaihtoa päivästä toiseen, vaan todellisuuden luonteen, ihmisen sekä historiallisten ja tämän päivän ilmiöiden mahdollisimman monipuolista

ja kriittistä analyysia. Jos uskonnonopettaja näkee tehtävänsä missiona ja ajattelee laajentavansa lähetyskenttäänsä myös filosofian tunneille, hän ei toimi minikään aineen opetussuunnitelman hengessä eikä myöskään tule onnistumaan tehtävässään. Siitä pitävät onneksi opiskelijat huolen. Filosofian opettamisessa myös teologi-uskonnonopettajaa kiinnostaa kysyminen ja se, ettei oikeita vastauksia välttämättä ole.

Puutun vielä toiseen filosofian opetuksen järjestelyä koskevaan kysymykseen, joka Jukka Tavin kirjoituksessa tuli esiin. Kyseessä on ulkopuolisen tuntiopettajan palkkaaminen filosofiaa opettamaan. Järjestely ratkaisisi useimmissa tapauksissa muodollisen pätevyysongelman ja olisi sikäli perusteltavissa. Kun vielä uudet koululakiehdotukset väläyttelevät koulujen mahdollisuutta käyttää hyväkseen opetuksen ostopalveluita, olisi ratkaisu myös ajan hengen mukainen. Kokonaan toinen kysymys on se, kuinka koulu voi rakentaa omaa opetussuunnitelmaansa ja identiteettiään, jos monet sen opettajista olisivat ulkopuolisia vierailijoita. Filosofian aineena tulee ankkuroitua myös koulun arkielämään ja ajankohtaisiin kysymyksiin. Se ei ole vain oppituntien asia, vaan sillä voisi olla annettavaa myös koulutyön suunnittelussa ja päätöksenteossa, esimerkiksi pohdittaessa oikeudenmukaisia sääntöjä. Koulun piirissä jo toimiva opettaja voisi ehkä helpommin integroida filosofian koulun muuhun elämään. Siksi pitäisi panostaa filosofiasta kiinnostuneiden, eri oppiaineita opettavien (esim. matematiikka, äidinkieli, historia, liikunta) opettajien filosofiseen jatkokoulutukseen.

Uskon, että filosofian kouluopetuksessa tarvitaan lähtökohdiltaan monenlaisia opettajia. Ulkopuolisen tuntiopettajan palkkaaminen voisi osaltaan tuoda paitsi korkeatasoista osaamista myös tuulahduksen yliopistomaailmasta. Koulun ulkopuolinen opettaja voisi myös olla positiivisella tavalla irti koulumaailman totutusta ajattelusta ja käytänteistä.

Koska filosofia pyrkii hahmottamaan kokonaisuuksia, sen tulisi auttaa oppilasta ymmärtämään eri oppiaineiden paikkaa ja tehtävää koulussa. Opetettavien aineiden perusteiden ja tiedonkäsityksen pohtiminen voisi olla tärkeä osa filosofian opiskelua. Tällainen tieteenfilosofia vaatii kuitenkin opettajalta syvällistä erityistieteiden tuntemusta. Vaikka vähitellen alkaa tuntua siltä, että filosofianopettajaan kohdistuvat vaatimukset kasvavat kasvamistaan, uskon kuitenkin että, filosofiaa voidaan opettaa monella tavalla hyvin. Tämän vuoksi kotipaikkaoikeus filosofian opettamisessa tulisi olla monipuolisesti koulutetuilla opettajilla. Itse opetan sekä uskontoa että filosofiaa ja olen kaiken uhallakin ylpeä siitä.

Tuovi Pääkkönen